

L'ABSENTISME LABORAL DE LES DONES COM A EXPRESSIÓ DE DOBLE PRESENCIA

Pilar Carrasquer Oto

L'absentisme laboral de les dones ha estat un dels fenòmens vinculats a la seva participació productiva més susceptibles de ser considerats com a tòpic. Tòpic en el sentit que comentaris com "les dones són absentistes", "les dones són més absentistes que els homes", "les dones són potencialment absentistes", etc., o més recentment i en sentit contrari, "les dones no són més absentistes que els homes", apareixen sovint en l'imaginari de les pròpies interessades i en el dels protagonistes de les relacions laborals, empresariat i sindicats. Essent l'absentisme o la imatge absentista de les dones penalitzadors de la seva activitat productiva, bé sigui directament en les seves possibilitats d'ocupació, bé sigui més indirectament en les seves possibilitats de promoció professional.

Què hi ha de tòpic i què hi ha de realitat en aquestes imatges?

Per mirar de respondre aquesta pregunta hauríem de definir primer què és l'absentisme. L'absentisme laboral ha estat i és un tema no massa habitual a la sociologia del treball. Potser perquè és un tema generalment impulsat per i des de l'òptica empresarial en tant que problemàtica vinculada a la disciplina o als costos laborals i, en aquest sentit, absentisme s'identifica amb "absència" al lloc de treball.

L'interès per les causes que provoquen l'absentisme s'expressa en la seva anàlisi des del punt de vista de les motivacions dels treballadors i de les treballadores - sovint vinculada a les seves qualificacions professionals, possibilitats de promoció, etc.-, o de les condicions de treball en què desenvolupen la seva activitat (Allen, 1983; Instituto de la Mujer, 1992). Però també s'insisteix en què l'absentisme laboral pot ser indicador de conflicte a l'empresa, d'una insatisfactòria gestió de la mà d'obra, o fruit d'unes determinades contrapartides o clima a l'empresa, segons el qual, per exemple, es "tolera" un cert nivell

d'absències sense que siguin contabilitzades com absentisme (Bean, 1975; Edwards i Whitston, 1989).

Aquest darrer punt és important perquè permet matisar la igualtat inicialment definida entre absències i absentisme. En efecte, l'absentisme es defineix com a tal en un context productiu determinat: perquè el mateix nombre d'absències al lloc de treball pot ser o no considerat absentisme, segons els pactes més o menys explícits que s'hagin pogut produir a l'empresa. O, dit des d'un altre punt de vista, segons la "cultura absentista" present a una determinada organització productiva (Behend, 1959). D'aquí, que sembli indicat partir d'una anàlisi de l'absentisme basada en les condicions específiques en què aquest es produeix i no exclusivament en les opinions que es puguin manifestar al respecte (Torns i Carrasquer, 1993).

Des de tots aquests punts de vista l'absentisme de les treballadores s'estudia bé sigui, normalment, com a problemàtica vinculada a la seva situació subordinada al mercat de treball -pitjors condicions de treball, menys motivació, etc.-, bé sigui com a problemàtica derivada de qüestions considerades alienes al món de la producció - la relacionada amb el seu paper de cuidadora de la llar i de la família-, especialment, si tenim present que existeix una certa tradició d'estudis sobre l'absentisme que tendeix a posar de manifest que habitualment les absències femenines solen produir-se per motius aliens a les mateixes treballadores (malaltia dels familiars, etc.) (Laorden, 1977; Corcoran i Duncan, 1979; Martínez, 1992). Tot això, excepte en el cas dels aspectes biològics vinculats a la maternitat quan aquesta es comptabilitza també com a absentisme. Sigui quina sigui, però, la comptabilitat de les absències, es dona per fet com a "natural" el protagonisme de les dones a la llar. En qualsevol cas s'estudia l'absentisme de les treballadores exclusivament des de la lògica productiva. Essent, precisament, sobre aquest segon conjunt de factors i sobre aquesta presència "natural" de les dones a la llar que es construeix la idea de potencialitat absentista de les treballadores.

Al meu parer per respondre més acuradament a l'interrogant inicial, cal modificar el punt de partida de les anàlisis sobre la participació de les persones a l'activitat productiva i, en concret, les anàlisis sobre l'absentisme laboral.

En aquest sentit, al meu entendre, resulta imprescindible analitzar el treball productiu dels homes i de les dones considerant les desigualtats de gènere que presideixen la seva participació a l'activitat productiva. Unes desigualtats socialment construïdes i no biològicament determinades -no "naturals"-, que interactuen juntament amb d'altres desigualtats socials.

Des d'aquesta perspectiva, per tal d'explicar la situació d'ambdós sexes al treball productiu cal tenir present alhora la seva situació al treball reproductiu (o treball de cura de la llar i de la família) perquè solament així serà possible conèixer la situació objectiva i subjectiva d'homes i dones al treball productiu i descriure-la en termes de presències i absències a la producció i a la reproducció.

És en aquest sentit que, bona part de les dones que desenvolupen un treball productiu, ho fan des de la situació de *dobla presència* (Balbo, 1979); és a dir, compaginant les tasques productives amb les tasques reproductives. La qual cosa es farà palesa en les seves possibilitats d'ocupació, i en les actituds i representacions simbòliques amb què aquestes dones afronten el treball productiu (Balbo, May, Micheli, 1990).

Partint de la hipòtesi general de la diversitat de formes que pot adoptar aquesta doble presència, fruit de la desigualtat de gènere i de classe que alhora estan presents a la relació entre producció i reproducció, també seran distintes i desiguals les maneres amb què les mateixes dones es situaran objectivament i abordaran subjectivament la seva participació al treball productiu, superant així, la homogeneïtat amb què força vegades es considera al col·lectiu "dona".

En aquesta perspectiva, i entenent la lògica productiva com a socialment hegemònica, la participació femenina a l'activitat productiva es situaria entre la dificultat de combinar treball productiu i treball reproductiu, de la qual l'absentisme laboral en seria una mostra significativa, i el que, provisionalment, denominaré "presentisme" laboral. És a dir, el que acostuma a ser la norma de participació masculina al treball productiu (que contemplaria un "excés" de dedicació a l'activitat productiva).

Des d'aquest punt de vista, l'absentisme laboral de les treballadores seria un bon exemple dels límits de la doble presència.

Dit d'una altra manera, la relació entre tots dos treballs, productiu i reproductiu, es concreta en l'hegemonia de l'organització i dels temps de la producció, de tal manera que tendeixen a fer incompatibles la presència en un i altre treball. Així que, per exemple, el moment de consolidació de la participació a la producció coincideix amb un dels moments més intensos del treball de la reproducció, com és el de la formació de la família.

Sota aquesta perspectiva seria possible analitzar l'absentisme de les treballadores en la seva dimensió de cost social de reproducció (Torns, Carrasquer, Bassols, 1981). Una dimensió que inclouria aquell absentisme que es produeix quan el treball productiu i el treball reproductiu es fan incompatibles, ampliant així, les anàlisis convencionals de l'absentisme que solament introdueixen les dimensions derivades d'una determinada situació productiva.

Des d'aquest punt de vista penso que es poden començar a trencar alguns dels tòpics que, com he mencionat al principi, envolten l'activitat productiva de les dones, com ara la seva escassa "disponibilitat" pel "treball" i el ser potencialment absentista, en sentit negatiu. O, contràriament, la imatge de dona "present" i triomfadora a la feina com a nou model emergent de dona professional, per qui la cura de la llar i de la família segueix essent "natural" però no problemàtica perquè la salaritzen. Lluny dels tòpics, l'absentisme potencial o la presència continuada al

treball productiu, tenen a veure amb la peculiar configuració social de l'entrellat producció i reproducció que en cada cas es produeix.

BIBLIOGRAFIA

ALLEN, S.G. «How much does absenteeism cost?» *Journal of Human Resources*, núm. 3, (1983).

BALBO, L. «La doppia presenza» *Inchiesta*. [Milà] núm. 32 (1979).

BALBO, L.; MAY, M.P.; MICHELY, G.A. *Vincoli e strategie nella vita quotidiana*. Milà: Franco Angeli, 1990.

BEAN, R. «The relationship between strikes and 'unorganised' conflict in manufacturing industries» *British Journal of Industrial Relations*, vol. 13, (1975).

BEHREND, H. «Voluntary absence from work». *International Labour Review*, vol. 79, (1959).

BENERIA, L. «Reproducción, producción y división sexual del trabajo» *Mientrastanto*, núm. 6, (1981).

CGT NordPasde Calais. *Les causes de l'absentéisme féminin*. París: Editions Sociales, 1976.

CORCORAN, M.; DUNCAN, G.J. «Work history, labor force attachment, and earning differences between the races and sexes» *Journal of Human Resources*, vol. 1, (1979).

EDWARDS, P.K. «Strikes and unorganised conflict: some further considerations» *British Journal of Industrial Relations*, vol. 17, (1979).

EDWARDS, P.K.; SCULLION, H. *La organización social del conflicto laboral*. Madrid: MT y SS, 1987.

EDWARDS, P.K.; WHITSTON, C. *The control of absenteeism: an interim report*. Coventry: University of Warwick, 1989.

EDWARDS, P.K. *El conflicto en el trabajo*. Madrid: MT y SS, 1990.

GRUPPO ONDA. *Foemina Faber. Immagini e strategie del lavoro delle donne*. Milà. Franco Angeli, 1989.

IGLESIAS FERNÁNDEZ, J. «Absentisme laboral. Una dudosa reivindicación empresarial». *Transición*, núm. 7, (abril 1979).

INSTITUTO DE LA MUJER. *El absentismo laboral de la mujer: estereotipo cultural o realidad cuantificable*. Madrid: Ministerio de Asuntos sociales, Instituto de la Mujer, 1992.

JARDILLIER, P.; BAUDUIN, H. *L'absentéisme: mythes et réalités*. París: Entreprises Modernes d'Éditions, 1979.

LAORDEN, T. «El absentismo de la mujer casada» *Mundo*, núm. 1950, (novembre, 1977).

LEIGH, J.P. «Sex differences in Absenteeism» *Industrial Relations*, núm. 3, vol. 22, (tardor 1983).

MARTÍNEZ, V. *Mujer, trabajo, maternidad*. Madrid: Instituto de la Mujer, 1992.

PAHL, R.E. [Comp.]. *On Work*. Oxford: Blackwell, 1986.

PARINGER, L. «Women and absenteeism: Health or economics?» *American Economics Review*, núm. 3, vol. 1, (1983).

SABATÉ TOLOSA, C.; REDONDO AROLA, A. «Estudio comparado entre el absentismo de trabajo masculino y femenino en dos empresas textiles de Catalunya» *Medicina de la empresa*, núm. 4, (setembre, 1978).

SANGRO, P. «Las estadísticas del absentismo industrial» *Medicina y Seguridad en el Trabajo*, (1973).

TORNS, T; CARRASQUER, P.; BASSOLS, L. *Algunas consideraciones sobre el absentismo de la mujer*. [Ponencia presentada al "1er. Congreso de la Federación de Asociaciones de sociología del Estado Español (FASEE)], Saragossa, 1981.

TORNS, T. CARRASQUER, P. *El absentismo laboral en el servicio de hostelería del Consorci Hospitalari Parc Taulí de Sabadell*. Grup d'Estudis Sociològics sobre la Vida Quotidiana i el Treball -QUITT-, Departament Sociologia - UAB, *Working Paper*, núm. 3, (1993).